

Din Eğitimi Alanındaki Bilimsel Çalışmaların Seyri Hakkında Bir Değerlendirme

Veysel K. ALTUN*

An Evaluation on the Process of Scientific Researches About the Religious Education Field

Citation/©: Altun, Veysel K., An Evaluation on the Process of Scientific Researches About the Religious Education Field, Artuklu Akademi, 2015/2 (2), 1-27.

Abstract: Our research is related with what is the relation between the master's degree thesis on Department of Religious Education from the point of academic staff and scientific Works which faculty members directing these thesis mostly focus on subject, method and reference resources. In addition, we will try to get knowledge about which way is followed on Religious Education Scientific Research. This research aims to identify the point which Religious Education approached and guide contributing to the next scientific researches.

Key Words: Religious education, Thesis, Scientific Researches

Atıf/©: Altun, Veysel K., Din Eğitimi Alanındaki Bilimsel Çalışmaların Seyri Hakkında Bir Değerlendirme, Artuklu Akademi, 2015/2 (2), 1-27.

Öz: Araştırmamız, Akademisyenlerin görüşleri açısından Din Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda yapılan lisansüstü tezler ile bu tezleri yöneten danışman öğretim üyelerinin çoğunlukla üzerinde durduğu bilimsel çalışmalar arasında konu, yöntem ve referans alınan kaynaklar bakımından nasıl bir ilişki olduğunun tespiti ile ilgilidir. Ayrıca, Din Eğitimi alanında bilimsel çalışmaların seyri nasıl bir yol izlendiği hakkında bir fikir edinmeye çalışılacaktır. Bu araştırma, Din Eğitimi alanının geldiği noktayı belirlemeyi ve bundan sonraki bilimsel çalışmalara rehberlik ederek alana katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Tez, Bilimsel Çalışmalar

* Meb, Malatya, Tahsin Başdemir Ortaokulu Din Kültürü ve Ahl. Bil. Öğrt., Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Eğitimi ABD, v_altun44@hotmail.com.tr.

Giriş

İnsan bilimleri, tabiat bilimleri ve din bilimleri gibi bilim dallarında bilgi elde etme süreci, her bir bilim dalının kendi alanındaki gelişmeleri sistematik bir biçimde ele aldığı bir süreçtir. Araştırma yapılan bir alanda bilimsel bilgi elde etmek için takip edilen yöntemin alanın gelişimine katkıda bulunması, bilimsel bir disiplin olmanın gereğidir.

Bilimsel bir disiplin olmanın başlıca görevi; olaylar arasındaki sebep sonuç ilişkilerini bulmak ve gerçeğin açıklanmasını bu ilişki içinde geçerli kılmaktır. Her bilimsel disiplin kendisi için bunu sağlamak durumundadır. Nasıl tabiat bilimleri zaman içerisinde bir dizi kanun koymuşsa, eğitim bilimi de, insanları etkileyebilmekte, böyle genel geçerliliği olan kuralları aramakta ve bulmaktadır.¹ Bilimsel çalışmalar açısından değerlendirildiğinde, bu arayışlara disiplinler bütünü olan yöntem ve teknikler kullanılarak cevap verilebilir.

Bilimsel çalışmanın hedefi, uzun süreçlerde tecrübe edilerek güvenilir belli başlı metot ve tekniklerle ilmi gerçeklere ulaşmaktır.² Bunun yanında, insanlar için her yerde ve her zaman geçerli olan ahlakî talepler, aynı şekilde bilimsel çalışmalar için de geçerlidir. Her akademik disiplinin; yayının yapılması, yayın dilinin kullanılması, yapılan çalışma ve araştırmaların niteliği konularında takip etmesi gereken bir dizi prensip vardır.³ Bu prensiplere bütün alanlar olduğu gibi din eğitimi bilim dalının da sahip olması gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda yaptığımız araştırmada, öncelikle bazı noktalardan yola çıkarak din eğitimi alanındaki bilimsel çalışmaların genel bir resmi ortaya konulmaya çalışılacak, sonrasında ise alanın lisansüstü tez yöneten akademisyenlerinin görüşlerinden yola çıkılarak din eğitimi alanındaki bilimsel çalışmaların seyri konusunda bir değerlendirme yapılacaktır.

1. Bilimsel Bir Disiplin Olarak Din Eğitimi

Toplumların ve insan zekâsının gelişmesi ile bilimler de sayı ve hacim bakımından gelişmektedir. Sosyal bilimler, toplumların gelişmesinin, müspet bilimler ise zekâ gelişmesinin ürünleridir.⁴ Yüz yıl önceki ilmi seviye ile bugünkü ilmi seviye aynı olmayacağı gibi, ilmin gelişmesini sağlayan faaliyetler ile bilimsel çalışmaların şekli de aynı olmayacaktır. Günümüzde

¹ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Gün Yay., Ankara, 1998, s. 26.

² Ali Özergin, *Bilimsel Çalışma ve Başarı Teknikleri*, Hayat Yay., İstanbul, 2005, s. 19.

³ Rowena Murray, *How To Write Thesis*, Poolskabook, New York, 2006, s. 11.

⁴ Bayraktar Bayraktar, *İslam’da Eğitim*, Dergah Yay., İstanbul, 1980, s. 17.

bilimsel çalışmalar, daha çok yükseköğretimde temsil edildiği bilim dallarında bir disipline göre yapılmaktadır.

Herhangi bir bilim dalını, o alanda gerçekleştirilmiş bilimsel çalışmalardan tanımamız mümkündür. Bir bilim dalı, bilimsel alandaki yerini bilimsel çalışmalarda kullandığı model, yöntem ve kendine ait terminoloji geliştirerek oluşturabilir. Bilimsel bir disiplin olarak varlığını kabul ettirmesi yeni olsa da Din Eğitimi Bilimi de kendi alanında gelişim sağlayarak bilimsel alandaki yolunda hızla ilerlemektedir. 1980'li yıllarda başlayan eğitimi ve alan ile ilgili bilimsel çalışmalar, bugün önemli bir yol kat etmiş diğer din bilimleri arasında önemli derecede bilimsel faaliyetler gerçekleştirmiştir. Önemli olan bilimsel çalışmaların nicelik ve nitelik olarak alana katkı sağlamasıdır. Her bilim dalında olduğu gibi Din Eğitimi bilim dalında da yapılan bilimsel faaliyetlerin niceliksel özelliği kadar niteliksel özelliği de önemlidir. Bilimsel çalışmaların niteliği, alanın bilimsel alandaki yerini belirlemede önemli bir etkidir. Bir bilim dalının gelişimi ve geldiği noktayı belirlemek için o alanda hazırlanan lisansüstü tezlere ve diğer bilimsel çalışmalara bakmak gerekir.

Bir bilim dalı yaptığı bilimsel faaliyetlerle öncelikle bilimsel alanda yerini belirlemek durumundadır. Bir bilim dalının amacının, görevlerinin ve terminolojisinin ne olduğu veya ne olması gerektiği konusunda bir fikir yürütmek için o bilim dalının konumunun ne olduğunu bilmek gerekir. Dolayısıyla, Din Eğitimi Bilimini bilimsel bir disiplin olarak ele aldığımızda yapmamız gereken ilk şey onun bilimler arasındaki konumunu belirlemektir. Bu disiplinin yeni yeni bilimler alanında yerini alması sebebiyle onun konumunun ne olması gerektiği konusunda farklı düşünceler mevcuttur. Onun bir İlahiyat Bilimi olduğunu savunanlar olduğu gibi Eğitim Bilimi olduğunu görenler de olmuştur. Hatta Din Eğitimi Bilimi'ni bir Din Bilimi veya bağımsız disiplinler arası bir bilim olduğunu söyleyen bilim insanları da vardır.⁵

Ülkemizde Din Eğitimi Biliminin nasıl konumlandırıldığı konusunda alanın kurucusu olarak ifade edebileceğimiz Beyza Bilgin; "Din Eğitiminin bilim olarak (teoride) İlahiyatın bir yan disiplini olarak düşünülebileceği gibi, eğitimin bir yan disiplini olarak da düşünülebilir. Ayrıca o, hayatın bütünü ile ilgilenen çok boyutlu bir problem alanı olarak da kabul edilebilir. Pratikte ise Din Eğitimi, bir okul görevi olarak düşünülebildiği gibi, bir aile

⁵ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Yay., Ankara, s. 44-59.

görevi olarak, bir cami görevi ve cemaat etkileşimi olarak da düşünülebilir”⁶ ifadelerini kullanarak Din Eğitimi’nin konumlandırılması problemi üzerinde düşüncelerini ifade etmektedir.

1.1. Bilimsel Bir Disiplin Olarak Din Eğitimi’nin Doğuşu

Bilimsel bir disiplin olmak, bir başka deyişle bilimsel disiplinlerin doğuşu, o alan üzerinde sistematik bir şekilde çalışılmaya başlanmasıyla mümkündür.

Türkiye’de Din Eğitimi’nin bilimsel bir disiplin haline gelmesi yakın zamanda olmuştur. Bu yeni alanın kısa zamanda gelişip bilimsel alandaki varlığını hissettirmesinin temel nedeni böyle bir ihtiyacın fark edilmiş olmasıdır. Cumhuriyet Dönemi’nden bu yana Türkiye’de din derslerinin okullarda verilmesi meselesi hep tartışla gelmiştir. Bu tartışmalarla birlikte ilkokul, ortaokul ve liselerde kademeli olarak din derslerinin konulması, İmam Hatip Okulları’nın açılıp yaygınlaşması, yukarıda bahsi geçen ihtiyacı hissettirecek sebeplerdi. Nitekim Din Eğitimi alanında yapılan ilk bilimsel çalışmalar da din derslerinin durumu ve problemleri alanında olmuştur.⁷

Din derslerinin okullarda yer alıp almaması gerektiği konusundaki tartışmalar⁸, özellikle Cumhuriyet döneminde gündemi hep meşgul etmiştir. Bu tartışmalar günümüze kadar devam etmiş, günümüzde gelinen noktada, okullarda zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin yanında seçmeli olarak verilen din dersleri de müfredat programında yerini almaktadır. 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanan 12 yıllık zorunlu eğitimde; yani 4+4+4 eğitim sisteminde, ortaokul ve lisede “Temel Dini Bilgiler”, “Hz. Muhammed’in Hayatı” ve “Kur’an-ı Kerim” derslerinin seçmeli ders olarak müfredat programlarında yer almaya başlaması, Din Eğitimi meselesini daha da önemli hale getirmiş ve yükseköğretimde alan ile ilgili daha fazla bilimsel araştırmaların yapılmasını zorunlu kılmıştır.

İslam’da din eğitimi tarihini, aslında yaratan-yaratılan ilişkisi ve yüce yaratıcının insanı yaratması ve ona yol göstermesiyle ilişkilendirmek mümkündür. Nitekim Allah’ın bir ismi olan yetiştirmek, bakmak ve ıslah etmek anlamına gelen “Rab”⁹ ismiyle terbiye kelimesi aynı kökten gelmektedir. Kur’an-ı Kerimde eğitim ile ilgili ayetlerde genellikle “rab”

⁶ Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, s. 28.

⁷ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Akçağ Yay., Ankara, 2005, s. 101.

⁸ Mustafa Öcal, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi Yay., Bursa, 2011, s. 449.

⁹ El-Maide, 5/17.

kelimesinin kullanılması dikkat çekicidir. Allah'ın Hz. Adem'i yaratırken eşyanın isimlerini öğretmesi¹⁰ ve Hz. Muhammed (s.a.v)'in "Beni Rabbim eğitti, eğitimimi ne güzel yaptı"¹¹ hadisi, yine yaratan ile yaratıcının eğitim konusundaki ilişkisine bir örnektir.

Kur'an-ı Kerim, gerçek eğitici ve öğreticinin Allah olduğunu bildirmektedir. Daha ilk inen ayetlerde, Allah'ın öğretici niteliği vurgulanmakta ve bu niteliği O'nun kerem sahibi oluşunun adeta bir gerçeği gibi gösterilmektedir.¹²

İslam'da Din Eğitimi'nin beşerî serüveni ise Peygamber (s.a.v) efendimize kadar dayanmaktadır. Daha sonraları, imkânlar dâhilinde mescitlerde, kitapçı dükkânlarında, ulema evleri gibi yerlerde icra edilen din eğitimi, eğitimin kurumsallaşmasıyla birlikte daha çok medreselerde ifa edilmeye başlanmıştır.¹³ Bununla birlikte eğitim-öğretim, yavaş yavaş kurumsallaşmaya başlayınca farklı coğrafyalarda araştırma enstitüleri kurulmuştur.¹⁴ Kurulan bu araştırma enstitülerinde dönemin şartlarına göre bilimsel faaliyetler yapılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı döneminde, eğitim faaliyetleri ve bilimsel çalışmalar, önceki dönemin devamı şeklinde ve kendine özgü bir sistem içerisinde icra edilirken, Tanzimat Dönemi ile başlayan batılılaşma serüveni, eğitim sistemimizde pek çok değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu değişikliklerle, batı eğitim sistemi daha yakından takip edilmiş ve ona göre düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemeler, sadece eğitim öğretim faaliyetlerinin şekliyle sınırlı kalmamış, ilmî çalışmaların yapılış şeklinde de değişiklikler görülmeye başlanmış, dini eğitim de bu düzenlemelerden nasibini almıştır. Özellikle de Cumhuriyet Dönemi'nde ülke çocuklarına nasıl bir din eğitim-öğretimi verileceği tartışmalı bir konu olarak ülke gündeminin öncelikli meselelerinden birisi olmuştur.¹⁵ Cumhuriyet kurulduktan sonra ilk faaliyet olarak, geleneksel eğitim kurumları olan medreseler kapatılıp, sonrasında din görevlileri yetiştirmek üzere yeni İmam Hatip Okulları ve din âlimleri yetiştirmek üzere İlahiyat Fakültesi açılmış

¹⁰ El-Bakara, 2/31.

¹¹ Acluni, Keşf, I, 72, No: 164.

¹² M. Şevki Aydın, "İslam Eğitim Geleneğinde Öğretmenlik", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri, 2001, sayı:11, s. 60.

¹³ Ahmet Çelebi, *İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi*, Damla Yay, İstanbul, 2013, s.21.

¹⁴ Chickh Boamrane, "İslam Tarihinde Eğitim Öğretim Kurumları", *Panorama De La Pensée Islamique*, (çev. Nesimi Yazıcı), Paris, 1984, s. 5.

¹⁵ Halis Ayhan, "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cumhuriyetin 75. Yıldönümüne Armağan Özel Sayı, s. 250.

olsa da bu kurumlar yaşatılamamış ve kısa sürede kapanmıştır.¹⁶ Bu dönemde Milli Eğitim'e bağlı okullarda din bilgisi dersleri de müfredat programlarından çıkarılmış ve 1949 yılına kadar okullarda din derslerine yer verilmiştir. Nitekim 1949 yılında ilkokullara yeniden din bilgisi dersi konmuş, İmam Hatip kursları açılmış ve Ankara Üniversitesi bünyesinde bir İlahiyat Fakültesi kurulmuştur.¹⁷

1949 yılında Ankara Üniversitesi'nde açılan İlahiyat Fakültesi Programı'nda "Din Eğitimi" adında bir ders yoktur. Eğitim bilgisi amaçlı ilk ders, İlahiyat Fakültesi Programı'na 1953 yılında "Pedagoji" adıyla konulmuştur.¹⁸

1955-1956 öğretim yılı programında 4. sınıflar için haftada 1 saatlik Terbiye ve Öğretim usulleri diye bir ders yer alırken, 1973-1974 yılından itibaren ise isteğe bağlı olarak; Eğitime Giriş, Türk Eğitim Tarihi, Türk Milli Eğitim Teşkilatı, Mukayeseli Eğitim, Eğitim Psikolojisi, Eğitim Sosyolojisi ve Öğretmenlik Formasyon dersleri verilmeye başlanmıştır. 1979-1980 yılında o zamana kadar pedagojik ders olarak verilen dersin ismi Din Eğitimi olarak değişmiştir. Bu isim değişikliği ile Türkiye'de Din Eğitimi alanı da doğmuş oluyordu.¹⁹

Pedagoji dersi başlangıçta, yetişmiş bilim insanı yokluğu gerekçesiyle Din Psikolojisi Kürsüsü bünyesine alınmış ve kürsünün adı "Din Psikolojisi ve Pedagoji Kürsüsü" şeklinde belirlenmiştir. 1962 yılında yapılan bu değişiklikle pedagoji dersi Sistematik Felsefe Kürsüsü'ne bağlanmıştır. 1974 yılında ise Sistematik Felsefe Kürsüsü'nden alınarak yeniden Din Psikolojisi kürsüsü'ne bağlanmıştır. Bu kürsünün ilk pedagoji asistanı 1965 yılında göreve başlayan ilerde Anabilim Dalının kurucusu ve ilk profesörü olacak Beyza Bilgin'dir. Beyza Bilgin, Psikoloji ve Felsefe Kürsüleri adı altında Din Eğitimi ile ilgili önemli çalışmalar yaparak Din Eğitimi'nin kürsü ve anabilim dalı olmasında önemli rol oynamıştır. Bu süreçten 1980 yılına kadar, pedagoji ismiyle verilen dersin adı Din Eğitimi olarak değiştirilmiştir. Böylelikle bilimsel bir disiplin olarak Din Eğitimi, ilerleyen süreçte bilim dalı

¹⁶ Beyza Bilgin, "Türkiye'de Din ve Laiklik", Venedik'te; 23-29 Mayıs 2000'de düzenlenen "Which Good for Which Humanity? Religions question themselves" Uluslararası Konferansına Almanca olarak sunulan bildirinin Türkçesi, s. 43.

¹⁷ A. Turan Aslan, "Türkiye'de Din Eğitimi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 1995, sayı: 10, s. 158.

¹⁸ N. Yaşar Aşıkoğlu, "Din Eğitimi Bilimi'nin Türkiye'de Bağımsız Bir Bilimsel Disiplin Olarak Doğuşu ve Gelişimi", *Diyanet İlmî Dergisi*, Ankara, 1994, c. XXX, sayı: 3, s. 89.

¹⁹ Cemal Tosun, "Bir Ana Bilim Dalı Olarak Türkiye'de Din Eğitiminin Doğuşu, Gelişmesi ve Alanına Katkıları", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 2009, c. II, sayı: 1, s. 298.

olma yolunda önemli mesafeler kat etmiş, 1980 yılına gelindiğinde, Din Eğitimi Kürsüsü kurulmuştur. Bu kürsü 1982 yılında Din Eğitimi Ana Bilim Dalı'na dönüştürülmüş ve bu düzenlemelerle ülkemizde akademik anlamda bu alanda bilimsel gelişmelerin önü de açılmıştır.²⁰

Din Eğitimi Alanında Yapılan Bilimsel Çalışmalar Ve Bu Çalışmaları İnceleyen Araştırmalar

İlahiyat Fakülteleri'nde, kuruldukları ilk günden itibaren çoğunlukla tek tip program uygulanmıştır. Zaman zaman İlahiyat fakültelerinde bölümleşmeye gidildiyse de, son olarak 1991 yılında Yükseköğretim Kurulu'nun aldığı karar gereği, yeni bir bölümleşmeye gidilmiş, bölüm adlarında, anabilim dallarında ve bilim dallarında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu son düzenlemeler ile bölüm adları şu şekildedir: 1. Temel İslam Bilimleri, 2. Felsefe ve Din Bilimleri, 3. İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü.²¹ Din Eğitimi Bilim Dalı da Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü altında konumlandırılmıştır ve faaliyetlerini bu bölüm altında yürütmektedir.

1980 öncesinde Din Eğitimi alanında bilimsel çalışmaların sayısı çok azdır. Bu alandaki bilimsel çalışmaların daha çok 1980 sonrası başladığını söylemek mümkündür. Din eğitimi bir branş olarak ele almak, sistemleştirmek, teorisini geliştirmek, metotlarını ilke ve kurallarını belirlemek konusunda Din Eğitimi Bilimi alanındaki ilk çalışma Din Eğitimi ilk defa bilimsel bir disiplin olarak ele alan Prof. Dr. Beyza Bilgin tarafından yapılmıştır. Bilgin'in "Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri" adı ile 1980 yılında basılan eseri bir ön adım niteliğindedir. Aynı yazarın 1988 yılında yayımlanan "Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi" adlı eseriyle de Din Eğitimi Bilimi'nin temeli atılmış oldu. Bu arada Prof. Dr. Bayraktar Bayraklı'nın 1980 yılında yayımlanan "İslam'da Eğitim" adlı eseri ile getirdiği ilk sistematik yaklaşımın Din Eğitimi Bilimi'nin oluşumuna katkısı unutulmamalıdır.²²

Din Eğitimi alanıyla ilgili dünya genelinde de bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Din Eğitimi alanında dünya genelinde yapılan bilimsel çalışmaların tarihi ile ilgili araştırma yapanlar, ilk olarak Din Eğitimi Birliği tarafından önerilen ve Columbia Üniversitesi'nin sponsoru olduğu ve Mark May ve Hugh Hartshore tarafından yönetilen Karakter Eğitimi Araştırması

²⁰ Tosun, *Bir Ana Bilim Dalı Olarak Türkiye'de Din Eğitiminin Doğuşu*, c. II, sayı: 1, s. 298.

²¹ Mustafa Öcal, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi", *U.Ü.İ.F.D.*, 1998, c. VII, sayı: 7, s. 256-257.

²² Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 26.

ile karşılaşacaktır. Bu araştırma 1920'lerde yapılmış olsa da etkileri alanda hala sürmektedir. Bu araştırmanın dışında bir de, Ernest M. Ligon tarafından yönetilen ve New York Schenectady'deki Union Kolej'de yapılan Karakter Araştırma Projesidir. Bu projenin bulguları Ligon tarafından özetlenmiş ve 1956'da basılmıştır.²³

Bir bilim dalının gelişmişliği, alanı ile ilgili araştırmalarda kullanılacak uygun metodolojiye ve bu metodolojiyi kullanarak ürettiği bilgilere göre değerlendirilir. Herhangi bir inceleme alanının bilim olarak kabul edilebilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerekir. Bu özelliklerin başında, kendine özgü bir inceleme alanının olması, bilimsel yöntemlerle bilgi üretmesi ve belli yöntem-tekniplerle bilgi toplaması gelir. Din Eğitimi de bu özellikleri taşıyan bilimsel bir disiplindir.²⁴

Din Eğitimi bir bilim dalı olarak düşünüldüğünde çok geniş bir araştırma alanına sahiptir. Bilimsel araştırma metotları bağlamında bu geniş araştırma alanını düşündüğümüzde, Din Eğitiminin farklı araştırma yaklaşım ve yöntemlerini kullanması gerektiğini görürüz. Tarih, metin ve alan araştırmalarında kullanılan hemen tüm metotlar, Din Eğitiminin kendi alan özellikleri doğrultusunda kullandığı metodolojiyi oluşturmaktadır.²⁵

Bilimsel bir disiplinin gelişmesi, alan ile ilgili yapılacak bilimsel çalışmaların sayısına bağlı olsa da, bilimsel çalışmaların sayısı kadar niteliği de önemlidir. Bilimsel bir disiplinin bilim alanında kazanacağı saygınlık, alana katkı yapan ve alanın gelişimini sağlayan çalışmalarla mümkündür. Din Eğitimi alanının bilim dalı haline gelmesi yakın zamanda olsa da, alan ile ilgili bilimsel çalışmalar kısa süre içinde önemli bir artış göstermiştir.

Bir bilim dalında yayımlanan bilimsel çalışmaların sayısı kadar alanın seyrinin genel fotoğrafının çekilmesi ve bir yol haritasının çizilmesi için o çalışmaların incelenmesi de önem arz etmektedir. Az sayıda da olsa, Din Eğitimi alanında yapılan bilimsel çalışmaları inceleyen araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalarda, Din Eğitimi alanında yapılan bilimsel çalışmalar ele alınmış, konunun farklı yönlerine değinilerek

²³ Walter Houston Clark, "Din Eğitiminde Bilimsel Araştırma", (çev. Nurullah Altaş), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2003, c. XLIV, sayı: 2, s. 326-327.

²⁴ Yıldız Kızılabdullah, "İlahiyat Fakültelerinin Kuruluşundan Bugüne Din Eğitimi Bilimi Alanında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 2009, c. 2, sayı: 1, s. 305-314.

²⁵ Tosun, *Bir Ana Bilim Dalı Olarak Türkiye'de Din Eğitiminin Doğuşu*, c. II, sayı: 1, s. 300.

değerlendirmelerde bulunulmuştur. Fakat bu çalışmalarda alanın akademisyenlerinin düşüncelerine yer verilmemiştir.

Bu çalışmalara örnek olarak Recep Kaymakcan ve Bilal Ünsal tarafından Değerler Eğitimi Dergisi'nde 2004 yılında yayımlanan "İlahiyat Fakülteleri Dergilerinde Yayımlanan Din Eğitimi Konulu Makaleler Üzerine Bir Değerlendirme" adlı çalışmayı verebiliriz. Bu araştırma, Din Eğitimi alanındaki akademik makalelerden oluşan bir bibliyografya denemesidir. Bu çalışmada 1952-2003 tarihleri arasında yayımlanan 17 İlahiyat Fakültesi Dergisi incelenmiş ve Din Eğitimi konusunda 213 makale tespit edilerek bibliyografyaya alınmıştır. Makalede elde edilen istatistikî bilgilerden biri, dergilerde yayımlanan Din Eğitimi konulu makalelerin yıllara göre yoğunluğudur. Buna göre 1952-1980 arası 15, 1981-1992 arası 53, 1993-1998 arası 54 ve 1999-2003 arası 70 makale yayımlanmıştır. Bu çalışmaya göre makalelerin yalnız 32'si deneysel çalışmaya dayanmakta olup, 157'si ise teorik çalışmalardır.²⁶

Bu verilerden anlaşılacağı üzere, Din Eğitimi konulu akademik çalışmaların yoğunluğu yıllara göre artış göstermiştir. Bunun nedeni İlahiyat fakültelerinde alan ile ilgili istihdam edilen akademisyen sayısındaki artıştır. Akademisyenlere verilen bu istihdam desteği ile birlikte Din Eğitimi alanı ile ilgili makale, tez, kitap ve bildiri gibi bilimsel çalışmaların sayısı da hızla artmıştır.

Yapılan çalışmada elde edilen diğer bir sonuç da, yayımlanan makalelerin hemen hepsinin tek yazarlı olması dikkat çekicidir. Diğer sosyal bilim dallarında ve fen bilimlerinde müşterek çalışma oldukça yaygındır. Öğretim üyelerinin özellikle öğrencileriyle ortak çalışma ve proje yapması, akademisyenlerin yetişmeleri bakımından da önem arz etmektedir. Bu çalışmada, yukarıda bahsi geçen sonuçlara karşılık bugüne kadar Din Eğitimi alanındaki bilimsel araştırmalarda ortak çalışmanın seyrinde bir gelişme olup olmadığını öğrenmek için alanın öğretim üyelerine "Öğrencilerinizle ortak çalışma yapıyor musunuz?" sorusu yöneltilmiştir.

2007 yılında Fahri Kayadibi, Ayşe Zişan Furat ve İrfan Başkurt tarafından yürütülen Din Eğitimi Literatür çalışması ile ilgili bir projeye göre 1923-2007 yılları arasında Din Eğitimi konusu ile ilgili olarak yaklaşık 2500 adet akademik çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmalar

²⁶ Recep Kaymakcan, Bilal Ünsal, "İlahiyat Fakülteleri Dergilerinde Yayımlanan Din Eğitimi Konulu Makaleler Üzerine Bir Değerlendirme", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2004, c. II, sayı: 6, s. 51-76.

içerisinde yaklaşık 250 adet kitap çalışması, 240 adet yüksek lisans tezi ve 70 adet doktora çalışması bulunmaktadır.²⁷

Burada değineceğimiz üçüncü bir çalışma Mustafa Öcal tarafından 2008 yılında “Türkiye’de Din Eğitimi Tarihi Literatürü” adıyla yayımlanan makaledir. Mustafa Öcal bu çalışmasında Türkiye’de faaliyet gösteren İlahiyat fakülteleri Din Eğitim alanındaki öğretim üyelerinin yayımlanan eserlerinin bir tasnifini yapmıştır. Ona göre alanla ilgili yayınlar arasında önemli bir kısım İslam Din Eğitimi Tarihi ile ilgilidir. Daha sonra konulara teorik açıdan yaklaşılarak yapılan çalışmalar, örgün din eğitimi ile ilgili çalışmalar (en fazla bu konu ile ilgili çalışmalar yapılmıştır), yöntem ve metotlarla ilgili çalışmalar, yaygın din eğitimi ve Avrupa ülkelerindeki din eğitimi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır.²⁸ Mustafa Öcal’ın bu çalışmasına bakıldığında aynı üniversitede görev yapan öğretim üyelerinin bazılarının üzerinde çalıştığı konularının da aynı olduğu görülmektedir. Bu durum, bilimsel çalışmalarda konu seçiminde bilim adamlarının birbirlerinden etkilendiğine işaret etmektedir.

Din Eğitimi Bilimi alanında yapılan çalışmalar üzerinde bir değerlendirme yapan Yıldız Kızılabdullah, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı’nın kuruluşundan itibaren yapılan çalışmaların Türkiye’deki toplumsal değişmelere ve ihtiyaçlara göre çeşitlendiğini vurgulamaktadır. 1980’li yıllarda muhteva açısından genellikle, din derslerinin tarihi, müfredatı, amaç ve metotlarını ele alan çalışmaların yapıldığı görülecektir. Çünkü o yıllar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin zorunluluk tartışmalarının yoğun olduğu yıllardır. 90’lı yıllarda daha çok önceki dönemlerde yaşamış ve eğitim açısından önemli görülen, eğitime katkı sağlamış belirli şahsiyetlerin din ve din eğitimi anlayışları, Kur’an-ı Kerim’deki bazı sure, ayet ve kıssaların, bazı hadislerin eğitim açısından analizlerine yönelik çalışmalar daha yoğunluk kazanmıştır. 2000’li yıllar farklı yöntem, teknik ve stratejilerin de bilimsel olarak çalışıldığı yıllar olmuştur. Bu dönemde aynı zamanda yaygın din eğitimine yönelik çalışmalar da yapılmıştır. Bu makaleden elde edilebilecek bir diğer sonuç alan araştırmalarının 2000’li yıllarda artması ve çeşitlenmesidir.²⁹

²⁷ Fahri Kayadibi, A. Zişan Furat, İrfan Başkurt, “Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi Literatür Çalışması”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 2008, Yayın no: 3.

²⁸ Mustafa Öcal, “Türkiye’de Din Eğitimi Tarihi Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2008, c. VI, sayı: 12, s. 399-430.

²⁹ Kızılabdullah, *Din Eğitimi Bilimi Alanında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme*, c. II, sayı:1, s. 305-314.

Cemal Tosun'un "Bir Ana Bilim Dalı Olarak Türkiye'de Din Eğitiminin Doğuşu, Gelişmesi ve Alana Katkıları" adlı makalesinin bizim çalışmamızla yakından ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Cemal Tosun'un bu çalışmasında 1980 ile 2006 yılları arasında tespit edilen 216 yüksek lisans tezi ile 1989-2003 tarihleri arasında tespit edilen 52 doktora tezini incelediğimizde şu konu alanlarını görmekteyiz. Yüksek lisans çalışmalarının yaklaşık %30'u eğitim tarihi ile ilgilidir. Doktora düzeyinde ise tarih çalışmalarının yaklaşık oranı %24'tür. Kur'an ve surelerde Din Eğitimi ile ilgili araştırmaların oranı yüksek lisans seviyesinde %7-8 civarında, doktora ise %1'in altındadır. Alan araştırmaları yüksek lisans ve doktora seviyelerinde %30'dur.³⁰

Dikkat edilirse bu sonuçlar, 2009 yılına kadar olan süreç için elde edilmiş verilerden yola çıkılarak alınmıştır. Bugün, YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde "Din Eğitimi" diye tarama yapıldığında 2014 yılı itibariyle yüksek lisans seviyesinde 286 (1992-2014) ve doktora seviyesinde 76 (1996-2014) adet tez mevcuttur. Ayrıca DKAB öğretmenliği bilim dalında da (2007-2014) 46 adet yüksek lisans tezi bulunmaktadır.

Bugün bu sonuçların değişip değişmediğini görmek için konu ile ilgili daha detaylı bir araştırmanın yapılması gerekmektedir. Din Eğitimi alanında bugüne kadar ele alınmış tezlerin hazır bulunduğu düzenli bir veri ortamı bulunmadığından, alan ile ilgili kaç adet tez hazırlandığı hakkında kesin bir veriye ulaşamamaktayız. Yukarıda saydığımız çalışmalar, bazı tezlerin veya bilimsel çalışmaların taranması suretiyle yapılan araştırmalardır. Din Eğitimi Bilimi alanında görev yapan akademisyenlerin görüşlerini içeren bir araştırma bulunmamaktadır. Bu araştırmada, akademisyenlerin görüşleri çerçevesinde nicel veriler ortaya konulmaktadır.

Din Eğitimi alanının geldiği noktayı etraflı bir şekilde değerlendirmek ve alanın geleceği için bir yol haritası belirlemek adına, alan ile ilgili bilimsel çalışmaların nitelik ve nicelik yönünden incelenmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın önemli bir yönü, Din Eğitimi alanında yapılan bilimsel çalışmaları yöntem, araştırma yaklaşımı, referans alınan kaynaklar, araştırma konusu gibi bazı değişkenleri akademisyenlerin görüşlerinin dikkate alarak incelemesi, alanın bilimsel seyri hakkında bir fikir edinmeyi sağlaması ve alan ile ilgili yapılan çalışmaların bilimselliğinin resmini

³⁰ Tosun, *Bir Ana Bilim Dalı Olarak Türkiye'de Din Eğitiminin Doğuşu*, c. II, sayı: 1, s. 300.

çekmeye çalışmasıdır. Asıl üzerinde durduğumuz konu ise, Din Eğitimi alanındaki lisansüstü ve doktora tez çalışmalarında tezi hazırlayan öğrencinin ve tezi yürüten danışman öğretim üyelerinin bilimsel çalışmaları arasında seçilen konu alanları ve çalışmalarda kullanılan araştırma yöntemi bakımından nasıl bir ilişki olduğunu ortaya koymaktır.

Araştırmamızda yer verdiğimiz ve üzerinde durulması gereken bir diğer konu, din eğitimi çalışmalarında referans alınan kaynakların dini kaynaklar mı yoksa eğitim bilimleri kaynakları mı olduğudur. Nitekim bu konuda, bilgi kaynaklarındaki farklılığın, akademisyenlerin buldukları fakültelerdeki ana bilim dallarının yaklaşım ve çalışmalarından kaynaklandığını ileri süren iddialar mevcuttur.³¹

Din Eğitimi geniş bir araştırma alanına sahipken, alan ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalarda araştırmacının hangi konularda çalışacağı hususu yani konu seçimi de bir hayli önemlidir. Bunun için çalışmamızda cevaplarını aradığımız sorular ise şunlardır: Özellikle yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin tez çalışmalarında üzerinde durulan konu ile tezi yöneten öğretim üyelerinin çoğunlukla üzerinde durduğu/uzmanı olduğu konular arasında bir paralellik var mıdır, lisansüstü öğrencilerin konu seçiminde din eğitimi alanı öğretim üyelerinin bir müdahalesi var mıdır, varsa bu müdahalenin alanın gelişimine katkısı nasıldır ve lisansüstü öğrencilerin bilimsel çalışmalarını yürüttüğü esnada öğretim üyeleri nasıl bir pozisyon almalıdır?

Din Eğitimi, hayatın bütünü ile ilgilenen ve çok boyutlu bir problem alanı olan bir bilim dalıdır. Dinin mahiyetine uygun olarak insan varlığının bütünü ile ilgilenir. Din Eğitimi Bilimi, bilimsel alanda adını yeni yeni zikretmeye başladığı için bu alandaki varlığını hissettirmesi de ancak tam manasıyla bilimsel çalışmaların bütün inceliğine vakıf olmasıyla mümkün olacaktır.

Dinin eğitim açısından incelenmesi ve eğitici davranışta dinin yeri yeterince araştırılmış ve bir eğitim teolojisi meydana getirilmiş değildir. Bu boşluğu doldurmak üzere bilimler arası karşılıklı alış veriş ve işbirliği her zamankinden daha fazla dikkat çekmektedir. Din Eğitimi Bilimi bütün deneysel araştırmaların sonuçlarına açıktır ve açık olmak durumundadır.³² Öyleyse Din Eğitimi Bilimi'ndeki bilimsel çalışmaların ne kadarı gerçekte

³¹ Tosun, *Bir Ana Bilim Dalı Olarak Türkiye'de Din Eğitiminin Doğuşu*, c. II, sayı: 1, s. 301.

³² Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 28-33.

bilimsel araştırma yöntemleri ile elde edilmiş çalışmalardır ve bu alanda yapılan çalışmaların ne kadarının alanın gelişimine etkisi vardır sorularının cevabı aranmalıdır.

Türkiye’de Din Eğitimi alanında yapılan bilimsel çalışmaların genel bir fotoğrafını çekmek için ele almayı planladığımız bu çalışmamızda, din eğitimi alanının bilimsel çalışmalarda geldiği noktayı tespit etmek araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın amacı, Din Eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezlerin ve bu tezleri yöneten danışman hocalarının yoğunluklu olarak çalıştığı konular arasında, kullanılan bilimsel çalışmaların alanı, bilimsel araştırma yöntemleri, konu alanları arasında nasıl bir ilişki olduğunu ortaya koymaktır.

Ayrıca Araştırmanın, daha önce yapılan benzer çalışmaların eksikliklerinin tamamlaması ve alanın bilimsel çalışmalarının etraflıca incelendiği bir çalışma olması amaçlanmaktadır. Din eğitimi alanındaki bilimsel gelişmelerin genel bir görünümünün verileceği, alan ile ilgili bilimsel çalışma yapmak isteyenlere rehberlik edeceği, özellikle alanın üniversitelerdeki akademik kadroya ve lisansüstü tez hazırlayanlara bir bakış açısı kazandırarak alanın gelişimi için bilgi sağlayacağı düşünülmektedir.

Din Eğitimi alanında farklı araştırma konuları üzerinde durularak alanın geliştirilmesi ve araştırmacıların daha özgün konulara yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma, akademisyenler ve lisansüstü öğrencileri açısından benzer çalışmalar ile oluşacak yığılmaların önlenmesi ve çalışılacak konu hakkında rehberlik etmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Problem

Bu araştırmada genel olarak Türkiye’de Din Eğitimi alanında yapılan bilimsel çalışmaların özelde ise lisansüstü tezlerin mahiyeti ve tezlerin hazırlanmasında konu, yöntem, yaklaşım vb. bakımından öğrencilerin tez yöneten danışman hocalarından etkilenme durumları konu edinilmiştir. Bu kapsamda, tez yöneten akademisyenlere gönderilen anket formunda yer alan aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Sizin çalıştığınız konularla yüksek lisans/doktora öğrencilerinizin tezlerinin konu alanları arasında bir paralellik var mı?

2. Uzmanlık alanınızla ilgili lisansüstü öğrencilerinizle ortak çalışma (proje vb.) yapıyor musunuz?

3. Akademisyenlerin akademik unvan düzeyi ile konu tercihi arasında bir ilişki var mıdır?

4. Akademisyenlerin yaş durumlarıyla konu tercihi arasında bir ilişki var mıdır?

Hipotezler

Araştırmada problemlere bağlı olarak şu hipotezler geliştirilmiştir:

1. Lisansüstü öğrencilerin tezlerinde çalıştığı konu alanları ile danışman hocaların uzmanı olduğu konular arasında bir paralellik vardır.

2. Din Eğitimi alanında akademisyenler lisansüstü öğrencileriyle çok az ortak çalışma yapmaktadır.

3. Unvan statüsü akademik anlamda bilimsel çalışmaların seyri konusunda tercih edilen konu alanları arasında bir farklılaşmaya sebep olmaktadır.

4. Yaş durumlarıyla tercih edilen konu alanları arasında bir ilişki vardır.

Sınırlılıklar

Araştırmamız, Türkiye’de İlahiyat fakülteleri bünyesinde yer alan Din Eğitimi Ana Bilim Dalında lisansüstü tez yöneten akademisyenlerle sınırlıdır. Araştırmamızın evreni, Türkiye’de Din Eğitimi alanında Yrd. Doç. Dr., Doç. Dr. ve Prof. Dr. Kadrolarında bulunan 63 akademisyen olarak belirlenmiştir. Fakat birçok akademisyen lisansüstü tez yönetmediği için kendisine gönderilen ankete cevap vermemiştir. Nihayetinde e-mail yoluyla gönderilen ankete cevap veren akademisyen sayısı 32’dir. İlk bakışta araştırmaya katılımın az olduğu göze çarpsa da, Din Eğitimi Biliminin yeni bir bilim dalı olması, bu alandaki akademisyen sayısının sınırlı olması ve araştırmamıza sadece tez yöneten akademisyenlerin dâhil olması göz önünde bulundurulmalıdır. Bu araştırmanın önemli bir özelliği, tez yöneten akademisyenlerin konu ile ilgili görüşlerini dikkate alan nicel destekli nitel bir araştırma olmasıdır.

Yöntem

Nicel destekli nitel bir çalışma olan bu araştırmada, Türkiye’de Din Eğitimi alanındaki lisansüstü tezlerin, kullanılan araştırma modelini, araştırma yaklaşımını, araştırma yöntemini ve üzerinde çalışılan konu

alanlarının yoğunluğunu ortaya koymak üzere tarama modeli kullanılmıştır. Bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmalara tarama araştırması denir.³³

Araştırmada tarama ve içerik analizi yöntemi ile konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmalar incelenmiştir. Ayrıca Türkiye’de İlahiyat Fakültesi bünyesinde yer alan Din Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda görevli öğretim üyelerine e-mail yoluyla, konuyla ilgili görüşlerin de sorulduğu bir anket formu gönderilmiştir.

Elde edilen veriler, SPSS programından yararlanılarak, nicel veri kapsamında frekans ve yüzdelerle analiz edilmiş ve değerlendirmeler bu istatistiğe göre yapılmıştır. Ayrıca, elde edilen bulgular akademisyenlerin görüşleriyle de desteklenerek yorumlanmıştır.

Bulgular

1. Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Bazı Değişkenlere Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımı

Yaptığımız araştırmada ankete ve görüşme formuna cevap veren akademisyenlerin unvan, yaş, yükseköğretimde çalışma yılı, tercih edilen araştırma yaklaşımı, araştırma yöntemi, konu alanı ile lisansüstü öğrencilerin tercih ettikleri araştırma yöntemi ve konu alanı değişkenlerine göre frekans ve yüzdeler dağılımı şu şekildedir:

Tablo 1: Akademisyenlerin Bazı Değişkenlere Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımı

Değişkenler	Kategoriler	N	%
Akademik Unvan	Prof.	10	31,3
	Doç.	3	9,4
	Yrd. Doç.	19	59,4
Yaş	25-35	5	15,6
	36-45	12	37,5
	46-55	10	31,3
	56-...	5	15,6
Yükseköğretimde	1-5	5	15,6

³³ Şener Büyükoztürk, & vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi Yay., Ankara, 2014, s. 14.

Çalışma Yılı	6-10	3	9,4
	11-15	8	25,0
	16-20	4	12,5
	21-...	12	37,5
Tercih Edilen Araştırma Yöntemi	Tarihsel Araştırma	6	18,8
	Saha Araştırma	10	31,3
	İçerik Araştırma	5	15,6
	Tasvirsel Araştırma	3	9,4
	Görüşme	1	3,1
	Tutum Ölçme Metotları	6	18,4
	Diğer	1	3,1
Tercih Edilen Konu Alanı	Din Eğitimi Tarihi	7	21,9
	Din Öğretiminde Yöntemler	9	28,1
	Din Eğitimi İle İlgili Kavramsal Çalışmalar	5	15,6
	Örgün Din Eğitimi	5	15,6
	Yaygın Din Eğitimi	6	18,8
Tercih Edilen Araştırma Yaklaşımı	Nicel Yaklaşım	13	40,6
	Niteliksel Yaklaşım	19	59,4
Bilimsel Çalışmalarda Referans Alınan Kaynaklar	Dini Kaynaklar	7	21,9
	Eğitim Bilimleri kaynakları	19	59,4
	Tarihi Belgeler	3	9,4
	Diğer	3	9,4
Ortak Çalışma Yapma Durumu	Çoğu Zaman	7	21,9
	Ara Sıra	9	28,1
	Çok Az	15	46,9
	Hiçbir zaman	1	3,1
Tezlerde Tercih Edilen	Tarihsel Araştırma	7	21,9

Araştırma Yöntemi	Saha Araştırma	13	40,6
	İçerik Araştırma	2	6,3
	Tasvirsel Araştırma	3	9,4
	Görüşme	1	3,1
	Tutum Ölçme Metotları	5	15,6
	Diğer	1	3,1
Tezlerde Tercih Edilen Konu Alanları	Din Eğitimi Tarihi	8	25,0
	Din Öğretimi Yöntemleri	8	25,0
	Din Eğitimi İle İlgili Kavramsal Çalışmalar	5	15,6
	Örgün Din Eğitim	6	18,8
	Yaygın Din Eğitimi	5	15,6
		3	9,4
Toplam		32	100

a. Araştırmaya katılan akademisyenlerin 10'u profesör, 3'ü doçent ve 19'u yardımcı doçent kadrosunda yer almaktadır.

b. Akademisyenlerden %37,5'i 36-45 yaş arasında yer alırken, 46-55 yaşları arasında yer alanların oranı %31,3'tür. 25-35 ve 56 ve daha üzeri yaş aralığında bulunanların oranı eşit olup %15,6'dır.

c. Tabloya göre yükseköğretimde 21 yıl ve 21 yıldan fazla çalışanların %37,5 ile en yüksek orana sahip olduğunu, 11-15 yıl çalışanların oranı %25 ile ikinci sırada olduğunu görmekteyiz. 1-5 yıl çalışanların oranı %15,6, 16-20 yıl çalışanların oranı %12,5 ve 6-10 yıl çalışanların oranı ise %9,4'tür.

d. Tabloya bakıldığında akademisyenlerin çoğu araştırma yaklaşımı olarak niteliksel yaklaşımı tercih etmektedir. Niteliksel araştırma yaklaşımını tercih edenlerin oranı %59,4 iken niceliksel araştırma yaklaşımını tercih edenlerin oranı %40,6'dır.

Yaklaşım, herhangi bir konuda yürütülen bir araştırmaya yön veren, araştırmanın niçin ve nasıl yapılacağını gösteren felsefi ve pratik açıklamalar, destekleyiciler ve süreçlerdir. Örneğin, 'Neden bir araştırmada

belirli bir yöntem kullanıldı da diğer bir yöntem kullanılmadı?’ sorusunu felsefi olarak açıklamayı gerektiren unsur, yaklaşım biçimidir.³⁴

Araştırmalar, temel aldıkları felsefeye, bakış açısına göre nicel ve nitel araştırma olarak ikiye ayrılır: İhtiyaç duyulan verilerin çeşitli teknikler ya da araçlar kullanılarak toplandığı çalışmalara nicel araştırmalar denir. Nitel araştırmalar ise, psikolojik ölçümler ve sosyal olaylarla ilgili nicel araştırma yöntemlerine göre daha derinlemesine bilgi sağlayan araştırma yaklaşımıdır.³⁵

e. Tabloda elde edilen sonuçlara göre Din Eğitimi alanında yapılan bilimsel çalışmalarda referans alınan kaynaklardan Eğitim Bilimleri kaynakları %59,4 ile en çok orana sahiptir. Dini kaynakların oranı %21,9 ve tarihi belgelerin oranı %9,4’tür.

Türkiye’de Din Eğitimi Ana Bilim Dalı çalışmalarının geneli dikkate alındığında hem dini kaynakların hem geleneğin hem de Eğitim Bilimleri kaynaklarının kullanıldığını söyleyebiliriz. Bazı tercihlerin yapıyor olması bütün içinde bilimsel anlamda bir avantaj olarak da görülebilir.³⁶

f. Tabloya bakıldığında, ‘Uzmanlık alanınızla ilgili lisansüstü öğrencilerinizle ortak çalışma (proje vb.) yapıyor musunuz?’ sorusuna akademisyenlerin %46,9’u çok az, %28,1’i ara sıra, %21,9’u çoğu zaman ve %3,1’i hiçbir zaman şeklinde cevap vermiştir. Bu sonuç 2 numaralı “Din Eğitimi alanında akademisyenler lisansüstü öğrencileriyle çok az ortak çalışma yapmaktadır” hipotezimizi kısmen doğrulasa da Din Eğitimi alanında akademisyenlerin lisansüstü öğrencileriyle az da olsa ortak çalışma yaptığı görülmektedir.

g. Yöntem, bilinmeyen bir şeyi bulup meydana çıkarmak için düşünceleri iyi bir şekilde sıralama ve kullanma sanatıdır. Araştırma ise veri toplama yöntemidir.³⁷ Yaklaşımın uygulamaya dönük açıklamasına yöntem denir.³⁸ Tabloya bakıldığında, akademisyenlerin %31,3’ü bilimsel çalışmalarında araştırma yöntemi olarak saha araştırmasını tercih etmektedir. Tarihsel araştırma yöntemini ve tutum ölçme yöntemini tercih edenlerin oranı %18,8 iken içerik araştırması yöntemini tercih edenlerin oranı %15,6’dır. Tasvirsel araştırma yöntemini tercih edenlerin oranı %9,4 ve görüşme yöntemini tercih edenlerin oranı 3,1’dir.

³⁴ Durmuş Ekiz, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Anı Yay., Ankara, 2009, s.7.

³⁵ Büyüköztürk, & vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, s. 234.

³⁶ Tosun, *Bir Ana Bilim Dalı Olarak Türkiye’de Din Eğitiminin Doğuşu*, c. II, sayı: 1, s. 301.

³⁷ Zeki Arslantürk, *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikler*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2001, s.63.

³⁸ Ekiz, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, s.7.

Araştırmamız, Din Eğitimi Bilimi alanında yapılan çalışmalar üzerinde bir değerlendirme yapan Yıldız Kızılabdullah'ın çalışmasını desteklemektedir. Ona göre Din Eğitimi alanında yapılan bilimsel çalışmalarda saha araştırması 2000'li yıllarda artmıştır. Günümüze gelindiğinde saha araştırması en çok tercih edilen yöntem olmuştur.³⁹

Tabloya baktığımızda lisansüstü tezlerde araştırma yöntemi olarak %40,6 ile en çok saha araştırması yöntemi kullanılırken, daha sonra %21,9 oranıyla tarihsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Tasvirsel araştırma yöntemini kullananların oranı ise %9,4'tür.

Bu sonuçlara baktığımızda akademisyenlerin bilimsel çalışmalarında kullandığı yöntemlerin aynısı lisansüstü tezlerde de kullanılmıştır diyebiliriz. Lisansüstü tezlerde de yöntem olarak en çok saha araştırması kullanılmıştır.

2009 yılında benzer bir çalışma yapan Cemal Tosun'un ulaştığı sonuçlara göre de saha araştırması yapanların oranı yüksek lisans ve doktora seviyelerinde %30'dur.⁴⁰

Tabloda ayrıca akademisyenlerin bilimsel çalışmalarında en çok üzerinde durduğu konu alanları oranları yer almaktadır. Tabloya göre %28,1 ile din öğretiminde yöntemler konusu en fazla bilimsel çalışmaların yapıldığı konu alanı olmuştur. Din Eğitimi Tarihi ile ilgili çalışmaların oranı 21,9, Yaygın Din Eğitimi ile ilgili çalışmaların oranı %18,8, örgün din eğitimi ve din eğitimi ile ilgili kavramsal çalışma yapanların oranları %15,6'dır.

Mustafa Öcal'ın 2008 yılında yaptığı "Din Eğitimi Tarihi Literatürü" adlı çalışmada Din Eğitimi Tarihi, Örgün Din Eğitimi, Yaygın Din Eğitimi ve Din Eğitimi ile ilgili yöntem ve metotlar konuları en çok tercih edilen konu alanları olmuştur.⁴¹

Tabloda lisansüstü öğrencilerin tezlerinde tercih edilen konu alanları ile ilgili bilgiler de mevcuttur. Din Eğitimi alanında lisansüstü tezlerde en çok tercih edilen konu alanları %25 ile Din Eğitimi Tarihi ve Din Öğretiminin Yöntemleri ile ilgili çalışmalardır. Örgün Din Eğitimi ile ilgili çalışmaların oranı %18,8 iken yaygın din eğitimi ile ilgili çalışmaların oranı ise %15,6'dır.

³⁹ Kızılabdullah, *Din Eğitimi Bilimi Alanında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme*, c. II, sayı: 1, s. 305-314.

⁴⁰ Tosun, *Bir Ana Bilim Dalı Olarak Türkiye'de Din Eğitiminin Doğuşu*, c. II, sayı: 1, s. 300.

⁴¹ Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, c. VII, sayı: 7, s. 399-430.

2009'daki benzer çalışmasıyla Cemal Tosun'un ulaştığı sonuçlar ise şöyledir: Yüksek Lisans çalışmalarının yaklaşık %30'u eğitim tarihi ile ilgilidir. Doktora düzeyinde ise tarih çalışmalarının yaklaşık oranı %24'tür.⁴²

Tabloda tercih edilen konu alanlarına bakıldığında, lisansüstü tezlerde tercih edilen konu alanları ile akademisyenlerin bilimsel çalışmalarında tercih ettiği konu alanları arasında bir paralellik vardır. Tabloya bakıldığında, 1 numaralı "Lisansüstü öğrencilerin tezlerinde çalıştığı konu alanları ile danışman hocaların uzmanı olduğu konular arasında bir paralellik vardır" hipotezimiz doğrulanmaktadır.

2. Akademisyenlerin Üzerinde Durduğu Konu Alanları İle Lisansüstü Öğrencilerinin Üzerinde Durduğu Konu Alanları Arasında Paralellik Olmalı mı?

E-mail olarak gönderilen ankette açık uçlu olarak sorulan "Sizin çalıştığınız konularla yüksek lisans-doktora öğrencilerinizin tezlerinin konu alanları arasında sizce bir paralellik olmalı mı?" sorusuna, ankete katılan 32 akademisyenin 24'ü evet paralel bir ilişki olmalıdır diye cevap vermişlerdir. 8 akademisyen ise bu soruya hayır diye cevap vermiştir.

Danışman öğretim üyelerinin yoğunluklu olarak çalıştığı konu alanları ile lisansüstü öğrencilerin tezlerinde çalıştığı konu alanları arasında paralel bir ilişki olması gerektiğini savunan akademisyenlerin bir kısmı, konu alanları arasında bir paralellik olması durumunda danışman hocanın bilimsel çalışmalar konusunda öğrencisine olan katkı düzeyinin daha yüksek olacağını düşünmektedir. Çünkü alana, kaynaklara ve metodolojiye hâkimiyet danışmanlıkta önemlidir. Onlara göre danışman hoca yabancı olduğu bir konuda lisansüstü öğrencisine rehberlik edemez. Akademisyenlerin bir kısmı da lisansüstü öğrencilerinde olan alt yapı yetersizliğinden dolayı öğrenciyi her alanda çalıştıramadığını düşünmektedir.

Danışman öğretim üyelerinin yoğunluklu olarak çalıştığı konu alanları ile lisansüstü öğrencilerin tezlerinde çalıştığı konu alanları arasında paralel bir ilişki olmaması gerektiğini savunan akademisyenler de lisansüstü çalışmalar ile kendi bilimsel çalışmaları arasında bir doğru orantının olmasının, alanın gelişimini olumsuz etkilediğini ileri sürmektedir.

⁴² Tosun, *Bir Ana Bilim Dalı Olarak Türkiye'de Din Eğitiminin Doğuşu*, c. II, sayı: 1, s. 300.

3. Üzerinde Durulan Konu Alanlarının, Akademik Ünvan Düzeylerine Göre Karşılaştırılması

Araştırmada akademisyenlerin ünvan düzeyi ile üzerinde durulan konu alanı arasında nasıl bir ilişkinin olduğunu tespit etmek için aşağıdaki analizler yapılmıştır.

Araştırmada akademisyenlerin ünvan düzeyi ile üzerinde durulan konu alanı arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını ortaya çıkarmak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Ünvan düzeylerine ilişkin ortalama ve standart sapmalar tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Akademik Ünvan Düzeyine Göre Üzerinde Durulan Konu Alanlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Puanları

Mezun Olduğu Lise	N	$\bar{X}$	Ss
Prof.	10	3,10	1,28
Doç.	3	2,33	1,04
Yr. Doç.	19	2,68	1,16
Toplam	32	2,78	1,18

Akademik ünvan düzeyine göre araştırmaya katılan akademisyenlerin bilimsel çalışmalarda üzerinde durulan konu alanlarına ilişkin tek yönlü varyans analizi (Anova) sonuçları tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3: Akademik Ünvan Düzeyine Göre Üzerinde Durulan Konu Alanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	1,797	2	0,898	0,625	0,542
Grup içi	41,672	29	1,434		
Toplam	43,469	31			

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,001

Araştırmaya katılan akademisyenlerin üzerinde durulan konu alanlarının ünvan düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda

aradaki farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{(2-29)} = 0,625, p = 0,542 > 0,05$).

Bu sonuca göre, “Ünvan statüsü akademik anlamda bilimsel çalışmaların seyri konusunda üzerinde durulan konu alanlarına göre bir farklılaşmaya sebep olmaktadır” hipotezimiz doğrulanmamaktadır.

Tablo 1’de görüldüğü gibi yüzdelik olarak din eğitimi tarihi ve din öğretimi yöntemleri konuları en fazla tercih edilen konular olsa da tercih edilen konu alanları ile unvan düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

4. Üzerinde Durulan Konu Alanlarının, Yaş Durumlarına Göre Karşılaştırılması

Araştırmada akademisyenlerin yaş durumları ile üzerinde durulan konu alanı arasında nasıl bir ilişkinin olduğunu tespit etmek için aşağıdaki analizler yapılmıştır.

Araştırmada akademisyenlerin yaş durumları ile üzerinde durulan konu alanı arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını ortaya çıkarmak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Yaş durumlarına ilişkin ortalama ve standart sapmalar tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Akademisyenlerin Yaş Durumlarına Göre Üzerinde Durulan Konu Alanlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Puanları

Mezun Olduğu Lise	N	$\bar{X}$	Ss
25-35	5	3,10	1,67
36-45	12	2,62	0,85
46-55	10	2,65	1,27
56-...	5	3,10	1,43
Toplam	32	2,78	1,18

Yaş durumlarına göre araştırmaya katılan akademisyenlerin bilimsel çalışmalarda üzerinde durulan konu alanlarına ilişkin tek yönlü varyans analizi (Anova) sonuçları tablo 5’te verilmiştir.

**Tablo 5: Yaş Durumlarına Göre Üzerinde Durulan Konu Alanlarına
İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları**

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	1,48	3	0,494	0,329	0,804
Grup içi	41,988	28	1,50		
Toplam	43,46	31			

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

Araştırmaya katılan akademisyenlerin üzerinde durulan konu alanlarının yaş durumlarına göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda aradaki farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{(3-28)} = 0,494, p = 0,804 > 0,05$).

Bu sonuca göre, “Yaş durumlarıyla tercih edilen konu alanları arasında bir ilişki vardır” hipotezimiz doğrulanmamaktadır. Akademisyenlerin yaş durumlarıyla tercih edilen konu alanları arasında farklılaşmaya neden olacak bir ilişkiden söz edemeyiz.

Sonuç

Bu çalışmada, akademisyenlere gönderilen anket çalışmasından elde edilen veriler akademisyenlerin görüşlerinden yararlanarak yorumlanmıştır. Bu süreçte, konu ile ilgili kaynaklar toplanmış ve kavramsal çerçevelerle araştırmanın alt yapısı oluşturulmuştur.

Akademisyenlerin tercih ettiği araştırma yaklaşımı, yöntemi, konu alanı ve referans kaynaklarının neler olduğunun sorulduğu diğer sorular, anket sorularını oluşturmaktadır. Ayrıca, akademisyenlerin lisansüstü öğrencileriyle ortak çalışma yapıp yapmadığını öğrenmek ve akademisyenlerin danışmanlığını yaparak yönettiği lisansüstü tezler ile kendisinin bilimsel çalışmaları arasında yöntem ve konu alanı arasında nasıl bir ilişki olduğunu tespit etmek için sorular sorulmuştur.

Araştırmaya katılan akademisyenlerin yaş aralığı ve sahip olduğu unvan düzeyi beraber değerlendirildiğinde, genç yaşta akademik çalışmalara daha az zaman ayrıldığı sonucu çıkarılabilir. Genelde orta yaşta olanlar daha fazla akademik çalışmalarına zaman ayırmaktadır. Çünkü

araştırmada çıkan sonuca göre, Yrd. Doç. Dr. kadrosunda bulunan akademisyenlerin oranının yüksek olduğunu görmekteyiz.

Akademisyenlerin çalışma yılına bakıldığında 16 yıl ve daha fazla çalışanların oranı bir hayli yüksektir. Din Eğitimi alanının bilimsel bir disiplin olarak yükseköğretimde temsil edilmesi 1980'li yıllarda başladığı göz önüne alınırsa alanın ilk hocalarının hala görev yapmakta olduğu sonucu çıkarılabilir.

Daha önce yapılan çalışmalarda Din Eğitimi alanındaki bilimsel çalışmalarda deneysel modele pek yer verilmediği sonucu çıkarılmıştı. Araştırmamızda da bu sonuç değişmemiştir. Din Eğitiminin pratik yönünün de göz ardı edilemeyeceği düşünüldüğünde deneysel çalışmalara yer verilmesi büyük önem arz etmektedir.

Din Eğitimi alanındaki akademisyenlerin görüşlerini ölçen bu araştırmada tercih edilen araştırma yöntemi ve konu alanı konusunda çıkan önemli sonuçlar şunlardır: Akademisyenler bilimsel çalışmalarda araştırma yöntemi olarak daha çok saha araştırması yöntemini kullanmaktadır. Bu durum lisansüstü tezlerin hazırlanmasında da değişmemektedir. Daha önce yapılan araştırmalarda da din Eğitimi alanında, bilimsel çalışmalarda araştırma yöntemi olarak genelde saha araştırması yöntemi kullanılmıştır. Bu sonuçtan anlaşılıyor ki, yöntem konusunda çok fazla bir değişiklik olmamıştır.

Akademisyenlerin yoğunluklu olarak üzerinde durduğu araştırma konuları: din öğretiminde yöntemler ve din eğitimi tarihidir. Akademisyenler kendi lisansüstü tezlerinde de aynı konuların çalışıldığını düşünmektedir. Bütün bunlarla birlikte akademisyenlerin ünvan düzeyleri ve yaş durumu ile tercih edilen konu alanları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Daha önce yapılan çalışmalarda Din Eğitimi alanındaki akademisyenlerin lisansüstü öğrencileri ile ortak çalışma yapmadığı sonucuna varılmıştı. Bu araştırmada daha önce yapılan benzer araştırmaların aksine akademisyenlerin lisansüstü öğrencileriyle az da olsa ortak çalışmalar yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum alanın gelişimi için büyük önem arz etmekte ve lisansüstü öğrencileri akademik hayata sevk etmede önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Diğer sosyal bilimleri alanında çoğu akademisyen, öğrencileriyle ortak bilimsel çalışmalar yapmaktadır. Din Eğitimi alanında da akademisyenlerle

öğrenciler beraber bilimsel çalışmalarda bulunabilir ve bu da Din Eğitimi alanında ortak çalışma kültürünü geliştirir.

Bu araştırmada elde edilen sonuçlardan biri de akademisyenlerin bilimsel çalışmalarda yoğunluklu olarak üzerinde durduğu konu alanları ile lisansüstü tezlerde tercih edilen konu alanları arasında paralel bir ilişkinin olmasıdır. Akademisyenlerin bilimsel çalışmalarda tercih ettiği konu alanları ile lisansüstü tezlerde tercih edilen konu alanları arasındaki paralelliğin bilimsel çalışmalardaki konu çeşitliliğini ne yönde etkileyeceği hususu üzerinde düşünülmesi gerekmektedir. Çalışmada bu konuda bir de akademisyenlerin görüşlerine başvurulmuştur. Akademisyenlerin çoğu tarafından, alt yapıya sahip olunan alanda öğrenciye danışmanlık yapılması gerekir görüşü savunulurken, bunun karşısında, aynı konuların çalışılmasıyla konu alanlarının çeşitlenmesi engellenmekte ve alandaki çalışma konularının geniş bir yelpazeye oturması engellenmekte görüşü de dile getirilmiştir.

Lisansüstü çalışmalarla kendi bilimsel çalışmalarının paralel olması gerektiğini farklı bir noktadan bakan görüş ise şudur: “Ülkemiz şartlarında bir anabilim dalında yeterli sayıda öğretim elemanının olmaması, danışman akademisyenin konu alanlarıyla lisansüstü öğrencilerinin çalıştığı konu alanları arasında paralelliğin olmasını zorunlu kılmaktadır.” Bu gerekçe, özellikle Din Eğitimi Bilim Dalı için kabul edilebilecek bir durumdur ve Din Eğitimi alanında yeterli sayıda akademisyenin istihdam edilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Yeni ve farklı alanlarda çalışma yapıp bilgi üretmek açısından konuların geniş bir yelpazeye oturtulması, din eğitimi biliminin zenginleşmesine şüphesiz katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Acluni, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafa ve Muzilu'l-İlbas Amma İştihere Mine'l-Ehadisi Ala Elsineti'n-Nas*, Matbaatül Alemiyye, Beyrut 1357.
- Arslantürk, Zeki, *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2001.
- Aslan, A. Turan, “Türkiye’de Din Eğitimi”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul 1995, sayı: 10, ss. 155-166.

- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar, "Din Eğitimi Bilimi'nin Türkiye'de Bağımsız Bir Bilimsel Disiplin olarak Doğuşu ve Gelişimi", *Diyanet İlmi Dergisi*, Ankara 1994, c. XXX, Sayı: 3, ss. 85-92.
- Aydın, Mehmet Şevki, "İslam Eğitim Geleneğinde Öğretmenlik", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri 2001, sayı: 11, ss. 59-74.
- Ayhan, Halis, "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Cumhuriyetin 75. Yıldönümüne Armağan Özel Sayı), ty, ss. 237-254.
- Bayraklı, Bayraktar, *İslam'da Eğitim*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980.
- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara 1998.
- _____, "Türkiye'de Din ve Laiklik", (Venedik'te 23-29 Mayıs 2000'de düzenlenen "Which Good for Which Humanity? Religions question themselves" Uluslararası Konferansına Almanca Olarak Sunulan Bildirinin Türkçesi), 2000.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/756/9630.pdf> erişim: 25.09.2014.
- Boamrane, Chickh, "İslam Tarihinde Eğitim Öğretim Kurumları". *Panorama De La Pensre İslamique*, (çev. Nesimi Yazıcı), 1984, ss. 219-226, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/774/9888.pdf>, erişim: 10.11.2015.
- Büyüköztürk, Şener, vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2014.
- Cebeci, Suat, *Din Eğitimi Bilimi Ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- Çelebi, Ahmet, *İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi*, Damla Yayınları, İstanbul 2013.
- Ekiz, Durmuş, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Anı Yayınları, Ankara 2009.
- Kayadibi, Fahri, vd., "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi Literatürü", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2008, Yayın no: 3.
- Kaymakcan, Recep, Ünsal Bilal, "İlahiyat Fakülteleri Dergilerinde Yayımlanan Din Eğitimi Konulu Makaleler Üzerine Bir Değerlendirme", *Değerler Eğitimi Dergisi*. 2004, c. II, sayı: 6, ss. 51-76.

Kızılabdullah, Yıldız, “İlahiyat Fakültelerinin Kuruluşundan Bugüne Din Eğitimi Bilimi Alanında yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 2009, c. II, sayı: 1, 305-314.

Murray, Rowenna, *How To Write Thesis*, Polskabook, New York 2006.

Öcal, Mustafa, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, c. VII, sayı: 7, 241-268.

_____, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi Yayınları, Bursa 2011.

_____, “Türkiye’de Din Eğitimi Tarihi Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2008, c. VI, s. 12, 399-430.

Özergin, Ali, *Bilimsel Çalışma ve Başarı Teknikleri*, Hayat Yayınları, İstanbul 2005.

Tosun, Cemal, *Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2010.

_____, “Bir Ana Bilim Dalı Olarak Türkiye’de Din Eğitiminin Doğuşu, Gelişmesi ve Alanına Katkıları”, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 2009, c. II, sayı: 1, ss. 293-303.

Walter, Houston Clark, “Din Eğitiminde Bilimsel Araştırma”, (çev. Nurullah Altaş), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, c. XLIV, Sayı: 2, ss. 325-335.